

Jó alapokról magasabb szintre emelkedhet Körmend könyvtárügye

Annak ellenére, hogy az 1979. január 1-én ismét városi rangra emelt Körmend — az 1244-ben IV. Béla királytól kapott városi kiváltságot 1871-ig viselhette — római kori létének nincsenek egyértelmű bizonyítékai, a városban élők méltán tekinthetik lakóhelyüket régi településnek. A Rába menti község alapításának pontos dátuma ismeretlen, neve először egy 1238. évi oklevélben szerepel. Előnyös földrajzi fekvésének köszönhető, hogy a 13. században már fontos közlekedési csomópont, nyugat-keleti és észak-déli útvonalak találkozóhelye volt. Az évszázadok során sok katasztrófát és háborút átélt Körmend vára és a hozzá kapcsolódó helység 1606-ban *Batthyány Ferenc* királyi főlovászmesternek, a dunántúli hadak fővezérének birtokába került, s ettől kezdve a Batthyányak több mint háromszáz évig voltak Körmend földesurai. 1720-ban épített kastélyuk — a hozzá csatlakozó épületekkel — most is fontos szerepet tölt be Körmend életében: oktatási, közművelődési intézményeknek és ipari üzemnek ad otthont.

A település felszabadulás előtti életében a mezőgazdaságé volt a meghatározó szerep. Ma a jó teljesítményt nyújtó tsz és a tangazdaság mellett 28 kisebb-nagyobb ipari üzem található a városban. Az elmúlt évtizedben a műszaki-ipari infrastruktúra, a lakosság egészségügyi és kommunális ellátása területén évszázados lemaradást hozott be a település. A városi rang odaítélése azonban a vezetőkre további kötelezettségeket is ró; egyebek között igen sürgető feladat az oktatás, az egészségügy és a közművelődési ellátás korszerűsítése. Ez utóbbi területen nem kis gond a művelődési központ rekonstrukciójának befejezése és az új könyvtár felépítése.

A könyvtári ellátás első „intézményei” Körmenden is a lakosság különböző rétegeit tömörítő egyletek könyv- és folyóiratgyűjteményei voltak. Közöttük elsőként 1846-ban a kaszinó könyvtára nyílt meg. A vallás- és közoktatásügyi miniszter felhívását követően 1891-ben — majd 1947-ben ismét — közpénzen fenntartott népkönyvtárat is szerveztek, de egyikük sem működött hosszabb ideig, állományuk szinte teljesen megsemmisült. A folyamatos közművelődési ellátás az 1952-ben 196 kötettel megnyitott *Körmendi Járási Könyvtár* működésével kezdődött.

A város könyvtári ellátása

A lakosság könyvtári ellátásában a városi-járási könyvtár, valamint fiókhálózata az üzemi szakszervezeti és az iskolai (3 általános és egy középiskola) könyvtárakkal osztozik. A város 11 416 lakosának (az 1976. január 1-i lakónépesség számadata) 17,2 százaléka iratkozott be 1978-ban a tanácsi könyvtárakba. A tanácsi és a szakszervezeti könyvtárakat a lakosság 22 százaléka látogatta rendszeresen.

Az állomány gyarapítására az elmúlt évben az eredeti költségvetésből 170 000 forintot használhattak fel, ennek mindössze fele jutott a központi könyvtárra. Ekko-ra összegből megnyugtatóan nem oldható meg a középfokú könyvtári ellátás bázisát képező gyűjtemény fejlesztése és az 51 letéti szolgálati hely friss irodalommal való ellátása.

Az 56 385 állományegységből egy körmendi lakosra 4,9 kötet jut. Ez az átlag jóval nagyobb az országos mutatószámnál, de magasabb a Vas megyei „B”-típusú könyvtári sátrékhelyek 4,2 kötetes lakossági ellátottságánál is. A valós értékeléshez azonban hozzátartozik, hogy a statisztikakészítés időszakában a könyvtár állományát még tekintélyes számú kivonásra váró, feleslegessé vált és tartalmilag elavult dokumentum terhelte. A munkatársak azóta alapos állománytisztítást végeztek, amely a gyűjtemény információs értékére és esztétikai állapotára egyaránt jó hatással volt. A kézikönyvtári gyűjtemény fejlesztésére kellő figyelmet fordítanak: ennek az állományrésznek fele az utóbbi öt év gondos gyarapításának eredménye. A könyvtár 1200 hanglezemmel, két és fél ezernél több darabból álló diagyűjteménnyel és 27 tekercs-mikrofilmmel is rendelkezik.

A központi intézmény a kurrens periodikumok gazdag választékával várja olvasóit. A 258 címből több mint negyven határainkon túlról érkezik, ezek nagy része a szomszédos országok magyar nyelvű hírlapjai és folyóiratai közül kerül ki. A megyei könyvtárhoz érkező könyvtárközi kérések azonban arra is figyelmeztetnek, hogy olyan további, alapvető hazai folyóiratok előfizetéséről kell gondoskodni, mint az *Állam és Igazgatás*, a *Magyar Pszichológiai Szemle*, a *Szociológia*. Az idegen nyelvű folyóiratok kínálatát (jelenleg tizenhat) újjak megrendelésével is lehetne gazdagítani, és

ezzel a könyvtár még jobban közelítene a szakmai irányelvekben meghatározott kívánalmakhoz. (Főként a gyermekek részére előfizetett idegen nyelvű anyag bővítendő.)

Az előfizetett periodikumokból 176-ot tartósan megőriznek. A honismereti—helytörténeti kutatás segítségének könyvtári feladatait ismerő és megvalósításán munkálkodó könyvtárak azonban arra is törekednie kell, hogy a megőrzés hiánytalanul kiterjedjen valamennyi vasi periodikumra. (1978-ban a *Vasi Propagandistát*, és a *Jelentkezünket*, a Szombathelyi Tanárképző Főiskola diákjainak orgánumát még nem sorolták a tartós megőrzésre szánt folyóiratok közé.)

A fiókkönyvtárakban sokkal kevesebb friss folyóiratot, hírlapot, átlagosan 13-félét vehetnek kezükbe a látogatók. Igaz, a jelenlegi elhelyezési körülmények a nyugodt helybenolvasásra nagyon csekély lehetőséget kínálnak. A városi ranghoz méltó fiókhálózat megteremtése érdekében még nagyon sok a tennivaló Kőrmenden. (Kulturált elhelyezés, megfelelő könyv- és folyóirat-ellátottság, a lakossági igényekhez igazodó nyitvatartási idő.)

Sajnos, a 320 m²-es központi könyvtár sem valami nagy alapterületű (száz lakosra 3,1 négyzetméter jut), a tárolási index 157 kötet. Ennél a megye „B”-típusú könyvtárai közül csak *Kőszeg* helyzetét aggasztóbb — ott ugyanis az alapterületi ellátottság 1,8 m², a tárolási index 222 kötet. A valóság a mutatószám jelezte helyzetnél is rosszabb. A Batthyány-kastélyban elhelyezett intézmény alapterülete az elmúlt öt évből mindössze 71 négyzetméterrel növekedett, úgy, hogy csak a raktári hely bővítésére és egészségesebb munkaszobák kialakítására nyílt lehetőség. A felnőttek olvasószolgálati tere rendkívül zsúfolt; a szabadpolcon elhelyezhető könyvanyag a gyűjtemény megfelelő bemutatására sem alkalmas; a prézens állomány egy része tápraktárba szorult; az olvasótermi helyek száma kevés.

Az elmúlt években a *szakemberellátottság* gondjai erősen érződtek a könyvtár munkájában. 1971 és 1976 között hat szakképzett könyvtáros távozott a könyvtárból. A cserélődés olyan meghatározó munkaterületeket is érintett, mint a feldolgozás és az olvasószolgálat. A gyakorlattal nem rendelkező, szakképzetlen helyettesítők gyakori cserélődése különösen az olvasószolgálatot sújtotta. A könyvtár személyi helyzete 1977—78-ra valamelyest stabilizálódott: időközben néhány munkatárs szakképzettséget szerzett, és a gyermekgondozási szabadságról is többben visszatértek. Jelenleg 12 főfoglalkozású és két részmunkaidős dolgozója van az intézménynek. A lehető legjobb munkaszervezet kialakításának nagy akadálya, hogy három könyvtárosi munkakörben szakképzetlen munkatárs dolgozik.

A gyűjtemény feltárása

A katalógushálózat kiépítését az 1973-ban elkészített szerkesztési szabályzat alapján végzi a könyvtár. A teljes állományt a raktári és a szolgálati betűrendes katalógus tükrözi. Az olvasói betűrendes, csoportképzéses szak-, cím szerinti, sorozati, olvasótermi katalógusok csak az 1964 óta vásárolt anyagról adnak megbízható tájékoztatást. A katalógusok kiegészítése — elsősorban a személyi változások miatt — az elmúlt években erősen háttérbe szorult, és csak az utóbbi két évben öltött nagyobb méretet.

A könyvtárosok hozzákezdtek a folyóirat-gyűjteményt feltáró katalógusok elkészítéséhez is. Igen nagy és feleslegesen megterhelő munkát vállalt magára a könyvtár azzal, hogy 1975-ben a hanglemezek feltárását saját elképzelés alapján kezdte meg, s a központi céduelaellátásra a jövőben sem kíván támaszkodni. Ugyancsak erőn felüli vállalkozásnak látszik a helyismereti gyűjtemény fénylyukkártyás feltárásának terve. A gyűjteményrész jelenlegi és várható nagyságával is számolva a hagyományos feltárás is — lényegesen kevesebb munka árán — kellő tájékoztatást nyújtana. E munkák helyett inkább a gyűjteményes kötetek elemző feltárására, tehát az alapkatalógusok tájékoztató értékének növelésére kellene törekednie.

A szolgáltatásokról

Az intézmény szolgáltatásai a hét öt napján, a lakosság szabad idejéhez alkalmazkodva — bár nem túlságosan hosszú időben —, 37 órában vehetők igénybe. A gyermekkönyvtár térben és időben elkülönítve, 26 órában várja kis olvasóit. (Sárváron a heti nyitvatartási idő 50 óra.) 1978-ban egy nyitvatartási napon átlagosan 78 látogató kereste fel a könyvtárat, az egy olvasóra jutó látogatási alkalmak átlaga 12,7. (A megye „B”-típusú könyvtáraiban az átlag napi 84 látogató.)

A városi-járásai könyvtárat a lakosság alig 14 százaléka látogatja (a fiókkönyvtárakkal együtt 17,2 százalék). Az olvasók száma az elmúlt években nem változott lényegesen, ez az eredmény a megye és az ország hasonló nagyságú településeihez mérten közepesnek számít. Az ifjabb korosztály aránya viszont magas, az olvasók mint-

egy 80 százaléka 30 éven aluli. A gyermekkönyvtárat az általános iskolai tanulók 41 százaléka látogatja. A mutató értékelésekor számításba kell venni a körzeti általános iskola és diákokthoz jól felszerelt, önálló helyiségben, szakképzett könyvtáros vezetésével működő könyvtárát. A város ipari üzemével kialakított kapcsolat eredményeként növekszik a munkásolvasók aránya.

Az egy olvasóra jutó több mint 27 kötetes kölcsönzési átlaggal a könyvtár hasonló nagyságú társai között az erős középmezőnyhöz tartozik. Az ismeretközlő művek kölcsönzési aránya megközelíti a 30 százalékot.

A mostoha elhelyezés következtében a fiókkönyvtárak részvétele, szerepe az olvasók ellátásában évek óta csökken, és sajnos, a hasonló gondokkal küszködő központ teljesítménye sem tudja kiegyenlíteni az igénybevétel mérséklődését.

A könyvtár szolgáltatókésztségének bizonyítéka a jelentékeny és évről évre növekvő könyvtárközi kölcsönzési forgalom. A színvonalasabb olvasóellátást, tájékoztatást segítve más központi szolgáltatásokat is hasznosítanak: a *Könyvtáros* közlései alapján folyamatosan végzik a kézikönyvek, lexikonok adatainak pótlását; a *Magyar Pedagógiai Információ* és a *Magyar Mezőgazdasági Bibliográfia* anyagára támaszkodva megszervezték a járás pedagógusainak, mezőgazdászainak folyamatos szakirodalmi tájékoztatását; előfizetnek az MTI-nek a könyvtárban hasznosítható szinte valamennyi szolgáltatására; a megyei könyvtárban elkészített, illetve nyilvántartott irodalomjegyzékeket igyekeznek saját olvasóik bibliográfiai tájékoztatására is felhasználni.

Újraélesztették az *Iványi Béla* által az 1940-es években megindított *Körmenői Füzetek* című sorozatot. Az új folyamnak eddig két kötete jelent meg: a *Körmenői bibliográfiája* — összeállította: *Dénes Pálné* és *Pethő Gyula* —, valamint *Kondicsné Kovács Éva: Agrártörténelmi adatok Körmenőről* című munkája. Szolgáltatásaik gazdagítására 1973-ban megindították a másolatszolgáltatást, 1977-ben pedig megkezdte működését a zenei könyvtár, amelynek helybeni igénybevétele még csekély, de a különféle közösségeknek elkészített átjátszások száma máris havi 10—20. A zenehallgatás népszerűsítésére ez ideig nem fektettek nagy súlyt, mert az itt jelentkező feladatokat is a két olvasószolgálatos könyvtárosnak kell ellátnia heti 12 órában — a kölcsönzési időn belül. (Az átjátszást a nyitvatartási időn kívül végzik.) Az alapszolgáltatás zavartalanága, a zenei könyvtár hatókörének bővítése csak úgy lenne megoldható, ha a berendezések kezelésére, valamint az egyéb könyvtárkezelői feladatok elvégzésére új munkatársat tudnának alkalmazni.

Az intézmény — és az egész járás — munkájában tartósan központi szerep jut a rendezvényeknek. A könyvünnepekhez kapcsolódva a megyében mindig itt szervezik a legtöbb csoportos programot. Ezek vállalása túlméretezett, noha az alkalmakat irodalomnépszerűsítésre is felhasználják. Különösen elgondolkodtató a gyermekrészteljesítésben — egy könyvtárossal, egy helyiségben — megtartott foglalkozások nagy, évi 200 körüli száma. A vezetésnek, de főleg a gyermekkönyvtárosnak gondosan ügyelnie kellene az arányokra és arra, hogy a főként iskolai (napközis) igényeket kielégítő programok ne gátolják az alapszolgáltatás színvonalas ellátását.

Városon kívüli feladatok

Az intézmény 1952-től kezdve tölti be a hálózati alközpont szerepét. Csaknem nyolcvan, városon kívüli szolgálati hely szakmai-módszertani gondozását, részben könyvellátását végzi igen nagy gondok közepette. Gépkocsija nincs, csupán a művelődési központ autójának időnkénti használatára jogosult a könyvtár. A rendkívül alacsony (85 ezer Ft) beszerzési összegből az 51 letéti könyvtár állományát nem tudják rendszeresen frissíteni. Az elvárható évi 200 kötet új anyag helyett a nagyobb községek 130—150, a kisebbek mindössze 30—50 kötetet kapnak. Öröndetes, hogy — a beszerzési keret szűkös volta ellenére — a letéti könyvtárak kézikönyvtári állományának fejlesztését nem hanyagolják el. Megszervezték, hogy e gyűjteményrészt gyarapítására a fenntartó tanácsok évi 1000 forintot adjanak, a dokumentumok beszerzéséről és feldolgozásáról a módszertani csoport gondoskodik. A dicséretes vállalkozás azonban olyan többletmunkát ró a hálózati-módszertani könyvtárosokra, akik közül csak egy szakképzett, hogy emiatt a látogatások gyakorisága, a helyszíni segítségnyújtás (állománygondozás, az önállóan szerveződő könyvtárak szakmai gondozása) nem tud megfelelni a szükségleteknek.

A könyvtár eredményei és a szakmai irányelvek

A könyvtár gyűjteményfejlesztési politikája — az adott pénzügyi lehetőségeken belül — kis finomítással (deziderátum, a *Könyvtárellátó* által nem szállított művek beszerzése más forrásból, a *Magyar Nemzeti Bibliográfia* rendszeresebb figyelése)

megfelel a szakmai előírásoknak. A gyűjtőkori szabályzat folyamatban levő kiegészítése, módosítása még egységesebbé, következetesebbé teheti az állománygyarapítás gyakorlatát. A választék további gazdagítása, de főképpen a megfelelő példányszámú beszerzés, a fiókhálózat és a letéti könyvtárak színvonalasabb ellátása elsősorban a beszerzési keret függvénye. Ebben és a mostoha elhelyezési körülmények javításában, a személyi ellátottság fejlesztésében, az elégséges gépkocsihasznaulat lehetővé tételében a fenntartó feladata elsődleges és meghatározó.

Am a könyvtárvezetésre és a könyvtárosokra háruló feladat sem kisebb. Mindenekelőtt az olvasók ellátásában alapvető *gyűjteményfeltárást* (könyv, folyóirat, lemez) kell naprakésszé tenni. Jó munkaszervezéssel — személyi fejlesztés nélkül is — folyamatossá és rendszeressé, valamint differenciálttá kell tenni az *ajánló* tevékenységet és a *tájékoztató* szolgálatot. A kellő kihasználtság érdekében gondoskodni kell a megindított új szolgáltatások széles körű *propagálásáról* és színvonalas működtetéséről. A mérsékelt, visszafogottabb rendezvényprogramot célszerű volna az eddiginél jobban felhasználni a könyvtár sokrétű szolgáltatásainak népszerűsítésére, a könyvtárhasználati kultúra fejlesztésére. A hálózati irányításban az *ellátóközponti szerepkör* erősítése, tökéletesítése, a járás könyvtárainak szerepükhöz igazodó segítése lehet a fejlődés iránya.

*

Ugrásszerű változást a *Körmendi Városi-Járási Könyvtár* tevékenységében csak az *új épület* és a feladatokhoz létszámban és szakképzettségben is igazodó *új szakemberek* munkába állítása hozhat. Átmenetileg enyhítené a helyhiányt a gyermekkönyvtár elhelyezése a volt főiskolai kollégium egyik szárnyában, de az elmúlt tanévben felszabadult Bathhány-kastélyrész hasznosítására végleges döntés még nem született. Sajnos, a város vezetői a sok sürgetően megoldásra való egyéb feladat, beruházás miatt a könyvtár megfelelő elhelyezésére a VI. ötéves terv időszakában sem látnak lehetőséget. Az eredmények megtartására, a szakmai munka finomítására azonban megvan a fedezet a közösség szorgalmában, fejlődő hozzáértésében, a könyvtárvezetés rugalmasságában, újra való fogékonyságában. Reméljük, a feladatok sorrendjének okos meghatározása lehetővé teszi majd, hogy szilárd szakmai alapokra építve — a majdani esztétikus, kulturált, jól felszerelt épületben — megalapozottan munkálkodjanak a hatókörbővítés további lehetőségein.

Pallósiné Toldi Márta

75 éve kezdődtek a GW munkálatai

A berlini *Deutsche Staatsbibliothek* abból az alkalomból, hogy 75 éve indult az ősnymtatványok világkatalógusának (*Gesamtkatalog der Wiegendrucke* = GW) létrehozására irányuló nagy vállalkozás, 1979. november 26. és 30. között nemzetközi tanácskozást szervez a GW munkálataival összefüggő kérdésekről. Ezen a jubileumi rendezvényen 11 ország ősnymtatvány-kutatói vesznek részt. A szakmai ülés tudományos programjában szereplő előadások a GW-munkálatok módszertani kérdéseivel, a 15. század tudomány-, művelődés- és nyomdatörténetével foglalkoznak, illetve az inkunábulumok szerzőiről és olvasóiról szólnak.

A berlini *Deutsche Staatsbibliothek* ismét hozzákezdett a 15. század valamennyi nyomtatványát feltáró katalógus kiadásához, melynek munkálatai a második világháborút követően hosszú ideig szüneteltek. *Elkészült a 8. kötet*, amely az „Eiké”-től „Flühé”-ig terjedő rendszavak alá sorolt 9256—10101. tételszámú inkunábulumok leírását tartalmazza. A kötet 1978-ban jelent meg az *Anton Hiersemann (Stuttgart)*; az *Akademie—Verlag (Berlin)* és a *H. P. Kraus (New York)* kiadók közös vállalkozásában.

A *Gesamtkatalog der Wiegendrucke* jubileuma alkalmából a Lipcsében megjelenő *Zentralblatt für Bibliothekswesen* c. folyóirat az ősnymtatványok katalógizálásáról különszámot ad ki. (1979/10. sz.). Ebben 21 ország ősnymtatványkutatói számolnak be arról, hogy könyvtáraikban milyen munkák folynak az inkunábulumok számbavételével és feltáráásával kapcsolatban. A *Deutsche Staatsbibliothek* reméli, hogy ezek a beszámolók hozzájárulnak majd az ősnymtatvány-kutatás felélenkítéséhez és a GW kiadását segítő nemzetközi együttműködés erősítéséhez. (*Ursula Altmann*)